

Västergården

Västergården, så hette den öppna fångvårdsanstalten som jag var dömd att tillbringa en månad på. Den låg/ligger i Dalsland, någon mil från Mellerud, utslängd i ett landskap bestående av ångar, betesmarker och enstaka spridda skogsdungar.

Jag kom dit i februari 1973 och vistelsen var väl planerad.

Befallningen att inställa mig en månad tidigare hade jag lyckats skjuta på med den alldeles sanningsenliga förklaringen att jag var utsänd till Moskva för att för tidningen Arbetets räkning bevaka VM i bandy. Det godtogs som skäl eftersom jag kunde hänvisa till allt krångel med visum med mera för att få reseinträde till den stränga sovjetstaten. Vad anstaltsledningen inte visste var att min vistelse var väl planerad ur en helt annan aspekt. På Sveriges Radio jobbade Tommy Rander som jag hade lärt känna genom Agneta och märkligt nog befann han sig i exakt samma skede som jag när det gällde att slippa ifrån värnplikten. Tommy hade haft en ganska identisk resa, med vägran, bråk, överklaganden och – händelsevis – blivit kuggad av samma vapenfriutredare som jag, skyddskonsulenten Gunnar Lindgren.

Inför det oundvikliga pratade jag och Tommy oss samman och kontaktade anstaltens förtroendemän och uttryckte vår önskan att få komma dit samtidigt. Det är inte uteslutet att han tog intryck av att vi bägge jobbade som journalister och möjligen var mer betydelsefulla än enkla rattfyllerister och småtjuvar. Hursomhelst bemöttes vår önskan att få dela cell med högsta välvilja.

Händelsevis hade min kusin Lasse Willén drabbats av samma öde men hamnat i fängsligt förvar på Västergården en månad tidigare. Genom honom fick jag användbara tips inför dessa veckor bakom lås och bom.

Jag anlände med taxi till anstalten och hade – på Lasses inrådan – stoppat in några hundralappar under fotsulorna i sockorna: Bra med litet extra pengar för den kiosk som öppnade ett par gånger i veckan.

Tommy kom ännu mer fulladdad.

I hans bagage ingick en akustisk gitarr, en skivspelare, en kassetbandspelare och ett stort lass vinylskivor och kassetband med ett urval av hans favoritartister och band, tillika ett antal som han skulle recensera. Tommy skrev om pop- och rockmusik för GT och hade minst en spalt i veckan där han skrev och betygsatte all aktuell och nyutkommen musik.

Sämre cellkamrat kunde man ju ha. Nåja, cell och cell. Vi tilldelades ett rum på första våningen med fönster mot gården. Vi fick också en rumskamrat, en tystlåten norrlänning, inburad på grund av sin oemotståndliga lust att köra bil efter att ha pimplat i sig avsevärda mängder brännvin. Det hade nog inträffat mer än en gång, annars hamnar man inte på kåken.

Inskrivningen innebar att man fick lämna ifrån alla egna klädesplagg utom kalsingarna och i utbyte försågs med något slags grågrönblått ställ i grov bomull, alltså en uniform som alla intagna tvingades bära.

Inför vistelsen fick alla frågan vilket slags sysselsättning man föredrog. Arbetsplikt gällde men valet stod mellan en syverkstad, ladugården eller skogen.

Både Tommy och jag hade valt det senare alternativet. Litet frisk luft skadar ju aldrig. Innebörden i ordet "skogen" blev tydligt snart nog. Vi kom att utgöra extremt billig arbetskraft för något av de större skogsbolagen. Varje morgon efter en synnerligen spartansk frukost sattes skogsfolket i en minibuss för vidare transport till ett område fullt av gran och tall, redo att avverkas.

Varje lag bestod av en person som hanterade motorsågen och två med varsin yxa.

Tommy och jag bedömdes sakna kvalifikationer för att hantera en motorsåg men fick

varsin yxa i näven och traskade sålunda i hälarerna på vår egen motorsågare till den plats som förmanen (från skogsbolaget) hade anvisat oss. Med oss hade vi mat (typ korvlåda) i en klassisk snuskburk.

Marken var täckt av inte allt för djup snö och den första tiden var det ganska kallt vilket gick att parera med hårt arbete.

Varken Tommy eller jag var särskilt vana vid att utsätta våra kroppar för den sortens ansträngning och den första veckan hade vi all möda i världen att hänga med motorsågen.

Hans jobb var att fälla träden, vårt att befria stammen från kvistar och grenar. Det var tämligen trist och enahanda men det gällde att ändå vara alert och hantera det vassa redskapet med respekt.

Så småningom började vi få upp farten och kunde varje dag räkna fällda och kvistade träd och märka att antalet hela tiden ökade.

Med bättre föda i snuskburken hade jobbet varit ganska drägligt men den ointressanta och smaklösa bukfyllda som skickades med oss blev man inte ens mätt på. Få yrkesmänniskor bränner så många kalorier dagligen som skogshuggare, något som kökspersonalen på Västergården gav blanka fasen i.

Efter två veckor var olyckan framme.

Tommy glömde sig för en sekund, ställde sig bredbent över en stam (absolut förbjudet) och lyckades driva yxan rakt in i sig själv.

Det var ett kliniskt rent hugg, igenom stövelskaft och byxben ända in till skenbenet. Blodet forsade och började fylla stöveln och Tommy såg mest förvånad ut, det gjorde nästan inte ont.

Jag sprang iväg till en av minibussarna där förmanen satt och latade sig. Som tur var fanns det en förbandslåda i bussens utrustning och snart var Tommy omplåstrad så pass att blodflödet var stoppat.

Givetvis var det färdighugget för Tommy. När jag kom in vårt rum sen eftermiddag låg han på sängen med ett förnöjsamt leende på läpparna. Såret var sytt och patienten var sjukskriven lagom nog för den tid som återstod på anstalten. Eftersom dead line började närma sig för en bok som Tommy höll på att skriva, passade det som handsken att inte behöva stiga upp i ottan och forslas ut till något avlägset blivande kalhygge.

Inte underligt att han flinade belåtet över situationen. Än i dag undrar jag om Tommy var så kallblodig att han med avsikt satte yxan i benet.

Livet på själva anstalten löpte sin gilla och ganska enformiga gång. Tre måltider om dagen kunde inte med bästa vilja i världen kallas kulinariska höjdpunkter. De bättrade sig något på helgerna.

Kiosken höll öppet två dagar i veckan och innehöll det vanliga utbudet fast i nedbantad mängd; godis, tidningar, läsk. Dyrt var det men ändå var det alltid kö eftersom alla suktade efter omväxling till den eländiga anstaltsmaten.

Jag minns vagt att det någon enstaka gång erbjöds torftig underhållning av någon lokal förmåga.

Det fanns en fotbollsplan där vi åtminstone en gång arrangerade en match mellan två interna lag och så fanns det ett pingisbord där jag tillbringade en hel del av min lediga kvällstid, åtskilliga hårda matcher mot en av plitarna.

Ganska snart spred sig ryktet om Tommys musikanläggning och ofta kom medfångar inramlandes i vårt rum för att lyssna på det senaste och Tommys försök att imitera välkända riff på sin akustiska gitarr.

I skivsamlingen fanns en LP med Yrkestrubadurernas kör som sjöng arbetarsånger till ackompanjemang av Spårvägens Musikorkester.

En morgon fick vi för oss att vi skulle låta fler ta del av denna flammande musik. Vi öppnade ett fönster, ställde en högtalare riktad utåt och lade plattan på skivspelaren. Sekunderna senare fylldes gården mellan huskropparna av Internationalen eggande toner!

Det dröjde inte lång stund förrän ett par plitar kom rusande med något vilt i blicken och skrek åt oss att stänga av "oljudet".

Antagligen var vi misstänkta för någon form av uppvigling men något straff utdelades inte, vad det nu skulle ha varit.

Västergården var alltså en öppen anstalt i ordets sanna mening. Vi var inte inlåsta på något sätt, det fanns ingen mur eller stängsel som omgav anläggningen. Vile man rymma var det bara att traska iväg, antingen på den enda väg som ledde dit eller över det kringliggande fälten.

Ändå var det ingen som ens försökte under mina fyra veckor där. De flesta var sett med kriminalvårdens ögon ganska beskedliga brottslingar med korta och lättöverskådliga strafftider. Och alla hade väldigt klart för sig att en rymning (med påföljande fasttagande) obönhörligt innebar transport till en sluten anstalt. Inte särskilt lockande. Några av mina medfångar kunde beskrivas som grövre förbrytare som tjänat ihop till längre fängelsestraff som de satt av på sluten anstalt. Västergården fungerade som en utslussningsplats. Det som befann sig slutet av sitt straff - och som skött sig - fick möjlighet att vänja sig vid ett friare liv på en öppen inrättning. Ett ganska sympatiskt sätt att hantera kriminella personer och ganska typiskt för det humana 70-talet då begreppet fångvård fortfarande existerade någotsånär i dess sanna mening.

Besök gick att få en gång i veckan, på söndagar.

Agneta kom en gång i sällskap med Mats Vangstad och hans dåvarande fru Titti men det var mest jobbigt att få påhälsning från yttervärlden, allra mest när besöket var över och de åkte därifrån. Det var nog enda gången jag på riktigt kände att jag var inspärrad och att det var andras villkor som gällde till 100 procent.

Förutom jobbet och bandy-VM i Moskva fanns ytterligare ett skäl till få fängelsevistelsen att inledas i februari. Den kortaste månaden. 28 dagar. Att bli dömd till en månads fängelse innebar att straffavtjänandet började, låt säga, 15 och avslutades 14 nästa månad.

Jag och Tommy "tjänade" tre dagars frihet till skillnad om vi hade åkt i i januari eller mars.

Jag förde dagbok under den där tiden, något som jag aldrig ägnat mig åt tidigare. Den blev underlag till ett inslag i ett radioprogram (Obs?) där jag själv läste upp valda delar av min upplevelse.

Att mucka från Västergården var förstås en befrielse och lättnad även om tiden där inte tärde särskilt hårt på mig. Som jag förstod hade den varit betydligt mer knäckande för kusin Lasse. Att dela tiden med en person med samma intressen och värderingar som Tommy Rander gjorde utan tvekan en stor skillnad. Och att träffa på andra som delade min passion för något så banalt för pingis gav mig också ett andrum, en mental ventil, något handfast som skingrade tankarna.

